

vertellen wat je
ziet

=

ontdekken wat
je doet

Hoe het nabespreken van een drama relevant is

“Er wordt in samenwerking met het werkveld ingezet op een voortdurende transfer tussen het leren in de praktijk en op het instituut.”

(Hogeschool Inholland, 2020, p. 33)

Mijn naam is Sander van den Brink en ik ben werkzaam als opleidingsdocent drama op de pabo Inholland Den Haag. Studenten worden hier opgeleid tot startbekwame leerkrachten. De eisen voor een startbekwame leerkracht richten zich op vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische bekwaamheden (Geerdink & Pauw, 2017). De pabo Inholland wil toewerken naar een integratie van leren op de werkplek en op het instituut (Hogeschool Inholland, 2020). Het kwaliteitskader voor Samen Opleiden (Hogeschool van Amsterdam, 2020) geeft aan dat er een gezamenlijke verantwoordelijkheid is voor het verbinden van theorie en praktijk, en voor begeleidingsprogramma's om in de uitvoering van taken tot niveau, kennis, inzicht, routine en innovatief vermogen te komen.

Binnen het praktijkleren dient er dus ruimte te zijn voor vakdidactische, vakinhoudelijke en pedagogische feedback op het handelen van de student. Het valt mij en collega-opleidingsdocenten drama echter op dat feedback voor de student van de praktijkbegeleider vooral is gericht op de pedagogische begeleiding van de dramales.

Toivanen et al. (2012) verstaan onder pedagogiek de relatie met leerlingen en onder didactiek het lesgeven zelf. Pedagogiek en didactiek zijn echter wel met elkaar verbonden geven Toivanen et al. een praktijkbegeleiders (persoonlijke communicatie, 6 oktober 2021) aan. Het één kan niet zonder het ander. Hoewel ik mijn studenten het liefst vaker op de opleiding zou zien om ze te begeleiden bij de vakdidactiek, wil ik aansluitend bij het praktijkleren een begeleidingsinterventie onderzoeken die de studenten meer vakspecifieke didactiek laat herkennen en benoemen.

Een begeleidingsinterventie

“Omdat reflecteren gaat over op een andere manier bekijken wat je gedaan hebt, is de eerste stap van reflecteren ‘zien wat je doet’.”

(Koetsenruijter et al., 2015, p. 39)

In de begeleidingsinterventie die ik onderzoek maakt de praktijkbegeleider een vijftal foto's tijdens een dramales van de student. Na afloop kiest de student één foto uit. Vanuit deze foto beginnen de student en de praktijkbegeleider een begeleidingsgesprek met behulp van suggesties voor vragen. De student ontdekt in het nagesprek vakspecifieke en pedagogische vaardigheden en handelingen waarmee de leerlingen zijn begeleid. Hiermee is de begeleidingsinterventie, mijns inziens, een bijdrage aan de bewustwording van de student met betrekking tot kennis en vaardigheden die nodig zijn om dramaonderwijs aan te bieden.

De begeleidingsinterventie maakt gebruik van een stimulus (de foto) om daarna de student hierbij de gedachten te laten verwoorden: een stimulated recall methode (Schopman, 2020). Vanuit een stimulated recall methode onderzoek ik hoe dit begeleidingsgesprek bijdraagt tot bewustwording als het gaat om vaardigheden en kennis over dramaonderwijs. Omdat, aldus Hagenaars (2020), het steeds weer blijkt dat weinig groepsleerkrachten zich bekwaam voelen om in één of meerdere kunstvakken les te geven. In de praktijk herken ik dat studenten aangeven dat er geen ruimte is voor dramalessen of dat deze nauwelijks gegeven worden. Daardoor kan de student ook weinig voorbeeldgedrag ervaren en observeren bij praktijkbegeleiders. Om hier binnen het praktijkleren een verbetering in te maken is, naar mijn mening, juist de studieomgeving in de praktijk een plek om aan de bewustwording van kennis en vaardigheden voor het dramaonderwijs te werken.

Dramaonderwijs

“But what does ‘to be conscious of something’ mean? It means that we are capable of explaining, of putting into words.”

(Boal & Jackson, 1995, p. 33)

Begeleid door de opleidingsdocent ontwerpen studenten dramalessen aan de hand van kennis, vaardigheden, inzichten en theorieën, die ze vervolgens geven op de praktijkschool. De student krijgt, binnen contactmomenten op de opleiding, zowel vakdidactische als pedagogische handvatten mee, waarmee die zijn dramalessen in de praktijk kan (vorm)geven.

Binnen dramalessen kan de student het verbeeldend spel begeleiden en prikkelen door middel van het lichaam en de omgeving, bijvoorbeeld door mee te spelen. Eveneens leert de student de leerlingen kijken en luisteren naar wat klasgenoten spelen. Tot slot dient de aankomend leerkracht het reflecteren op de ontwikkeling van de leerlingen binnen de dramalessen te begeleiden (Heijdenus-de Boer et al., 2016). De vragen bij de foto in de begeleidingsinterventie richten zich dan ook op deze aspecten. Aanvullend hierop onderscheiden Van Nunen en Swaans (2018) in de kennisbasis dat enerzijds dramaonderwijs de mogelijkheid biedt om op een speelse manier naar de werkelijkheid te kijken. Anderzijds beschrijven ze de invloed van het vak op sociale en culturele doelen. Deze brede kijk op dramaonderwijs herken ik in de praktijk, waar een dramalessen de ene keer als pedagogisch middel wordt gegeven, en de andere keer juist als didactisch middel wordt ingezet. Een enkele keer wordt drama als doel aangeboden. Pedagogiek en vakdidactiek zijn dus met elkaar verbonden in dramaonderwijs. Dit zal ik mogelijk herkennen in het onderzoek.

Toivanen et al. (2012) onderzochten het handelen van leerkrachten binnen dramalessen aan de hand van een stimulated recall met video en merkten op dat dramaonderwijs vraagt om vaardigheden en kennis van dramawerkvormen evenals de mogelijkheid om zich als leerkracht daarbinnen te presenteren. Zij noemen hierbij vijf didactische elementen: de lesopbouw, de handelingen van de leerkracht, de leerlingen, de middelen en het vakgebied. Ook deze aspecten van Toivanen et al. kunnen binnen mijn onderzoek naar voren komen.

Bewustwording door middel van de begeleidingsinterventie

“If knowledge had a function, it must also have an effect, and if it had an effect, then, it must be possible to discover this effect.”

(Stokvik et al., 2016, p 253)

Ik vind het inspirerend dat Latz (2017) aangeeft dat foto's geen data zijn die te gebruiken zijn voor een onderzoek. Ook in mijn onderzoek zijn de foto's niet de data, maar zijn deze een aanleiding om een gesprek te ontlokken. Het gesprek bij de foto is daarmee data voor het onderzoek.

Ook geven Toivanen et al. (2012) aan dat door het gebruik van een stimulated recall processen zichtbaar worden. Zo worden beslissingen van de leerkracht in het klaslokaal onderzocht. Reflectie dient dan als bron voor informatie of bijvoorbeeld als toekomstige richtlijn voor handelingen (Gazdag et al., 2019). Ik verwacht dat door terug te kijken op een situatie aan de hand van gerichte vragen een student in de toekomst mogelijk andere handelingen zal toepassen in vergelijkbare of nieuwe situaties en sluit hierbij aan bij Bouwhuis (2020). Bouwhuis geeft aan dat door succesvolle veranderingen, kwaliteiten en vaardigheden te laten benoemen de gereedschapskist voor de toekomst wordt gevuld. Verder geeft Bouwhuis aan dat door gericht te kijken naar opnames het zelfbewustzijn wordt vergroot en gedragspatronen worden herkend en kwaliteiten worden ontdekt.

Een kanttekening

Een kritische kanttekening over het gebruik van een stimulated recall methode is dat door incomplete herinneringen bepaalde handelingen (onbewust) worden goedgepraat of achteraf worden geïnterpreteerd. Mede hierom dient het gesprek zo snel mogelijk na de situatie plaats te vinden (Schopman, 2020). Daarnaast kan worden opgemerkt dat conclusies persoonsgebonden zijn binnen de context en professie (Gazdag et al., 2019). Ook Dempsey (2010) geeft aan dat de inzichten binnen de context geplaatst dienen te worden en dat mogelijke inzichten niet representatief zijn voor een grote groep. De inzichten zijn afhankelijk van individuele deelnemers, hun achtergrond en context.

Persoonlijk sluit ik aan bij Dempsey en denk ook dat de claims die studenten maken over hun bewustwording van kennis en vaardigheden niet één op één te generaliseren zijn. Er is namelijk een grote diversiteit aan mogelijke factoren binnen het lesgeven, de aangeboden les en de kwaliteit, ervaring en affiniteit met dramaonderwijs van de praktijkbegeleider.

De studenten die deelnemen aan de begeleidingsinterventie (persoonlijke communicatie, 17 januari 2022) geven aan dat door een foto van een lesmoment te beschouwen ze zich bewust worden van hun handelen als het gaat om het begeleiden en stimuleren van spel. Deze studenten benoemen ook dat ze door middel van de interventie niet alleen reflecteren op het moment van de foto, maar ook op de les eromheen. Daarmee lijkt de begeleidingsinterventie hoopgevend om een bijdrage te kunnen leveren aan bijvoorbeeld bewustwording in de lesopbouw en inzicht in de eigen handelingen als leerkracht. Dit inzicht in het eigen handelen van de student, de toepassing van de vakdidactiek en hoe dit de les beïnvloedt wil ik met de begeleidingsinterventie bevorderen.

Vragen en bewustworden

‘Het is belangrijk dat de aanstaande leraar zelf probeert de essentie in het gesprek te expliciteren.’

(Korthagen et al., 2002, p. 48).

Door vragen te stellen in gesprekken naar aanleiding van (beeld)fragmenten relateert de student de kennis over het handelen aan aspecten buiten dit ene moment, en kan zo een toelichting op het handelen geven (Gazdag et al., 2019). Vanuit mijn ervaring ga ik ervan uit dat het expliciteren van impliciete kennis zinvol is. Ook Polanyi en Sen (2009) geven aan dat door een actie van afstand te bekijken de actie erdoor kan verbeteren.

Stokvik et al. (2016) vullen hier tot slot op aan dat zowel de actie, reflectie als de interactie zijn verbonden tot impliciete kennis. Door de ondervonden acties te verbinden en te integreren met de context wordt de benodigde kennis ontwikkeld. Leerzame reflectie vindt zowel vooraf, tijdens of na afloop plaats. De begeleidingsinterventie die ik onderzoek vindt na afloop plaats om focus aan te brengen, maar ook omdat reflecteren tijdens de les voor een beginnende leerkracht lastig kan zijn.

Door een foto met vragen in het midden te leggen tussen de praktijkbegeleider en de student draagt de begeleidingsinterventie bij aan het praktijkleren van studenten als het gaat om dramaonderwijs. Zo ontdekt de student binnen en rondom het lesmoment hoe de verbeelding is begeleid en geprikkeld. De praktijkbegeleider helpt de student hierbij, aan de hand van gerichte vragen die door mij in de begeleidingsinterventie worden meegegeven. De student benoemt, door terug te kijken op een lesmoment, zijn vakdidactisch en pedagogisch handelen. Goede reflectie door afstand te nemen van het moment draagt dus bij aan toekomstig meer bewust en bekwaam handelen. Dus dat scheidt hoop voor de toekomstige reflectie op het dramaonderwijs en dus ook de toekomstige feedback van praktijkbegeleiders.

BRONNENLIJST:

- Boal, A., & Jackson, A. (1995). *The Rainbow of Desire*. Routledge.
- Bouwhuis, M. (2020). *De leraar in beeld*. Pica.
- Dempsey, N. P. (2010). Stimulated Recall Interviews in Ethnography. *Qualitative Sociology*, 33(3), 349–367. <https://doi.org/10.1007/s11133-010-9157-x>
- Gazdag, E., Nagy, K., & Szivák, J. (2019). “I Spy with My Little Eyes. . .” The use of video stimulated recall methodology in teacher training – The exploration of aims, goals and methodological characteristics of VSR methodology through systematic literature review. *International Journal of Educational Research*, 95, 60–75. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.02.015>
- Geerdink, G., & Pauw, I. (Eds.) (2017). *Kennisbasis lerarenopleiders. Katern 3: Inhoud en vakdidactiek op de lerarenopleidingen*. Geraadpleegd 3 januari 2022, van <https://onderwijsdatabank.s3.amazonaws.com/downloads/KBkatern3.pdf>.
- Hagenaars, P. (2020). *Opdracht en onmacht*. Erasmus University.
- Heijden-De Boer, E. H., Van Nunen, A., Boekel, H., Carp, D., & Van der Veer-Borneman, P. (2016). *Spelend leren en ontdekken*. Coutinho.
- Hogeschool Inholland. (2020). *Ons onderwijs samen in beweging. Zelfevaluatie van de opleiding Leraar Basisonderwijs*. Hogeschool Inholland.
- Hogeschool van Amsterdam. (2020). *Kwaliteitskader Samen Opleiden & Inductie en werkwijze peer review*. platformsamenopleiden. Geraadpleegd op 5 januari 2021, van https://www.platformsamenopleiden.nl/wp-content/uploads/2020/01/Kwaliteitskader-Samen-Opleiden-en-Inductie-en-werkwijze-peer-review_jan2020.pdf
- Koetsenruijter, R. (red.), Van der Heijde, & W. Rubrech, J (2015). *Reflecteren voor paramedici*. Boom Lemma.
- Korthagen, F., Koster, B., Melief, K., & Tigchelaar, A. (2002). *Docenten leren reflecteren*. Uitgeverij Nelissen.
- Latz, A. O. (2017). *Photovoice Research in Education and Beyond*. Taylor & Francis.
- Van Nunen, A., & Swaans, R. (2018). *Kennisbasis dans en drama lerarenopleiding basisonderwijs*. 10voordeleraar. Geraadpleegd op 20 september 2021, van <https://kennisbases.10voordeleraar.nl/pdf/kennisbasis-pabo.pdf>
- Polanyi, M., & Sen, A. (2009). *The Tacit Dimension*. University of Chicago press.
- Schopman, E. (2020). Video als stimulus. De mogelijkheden van de Stimulated Recall Methode in de artistieke onderzoekpraktijk. *Forum+*, 29(3), 23–28. Geraadpleegd op 5 januari 2021, van <https://www.forum-online.be/nummers/herfst-2020/video-als-stimulus-de-mogelijkheden-van-de-stimulated-recall-methode-in-de-artistieke-onderzoekpraktijk>
- Stokvik, H., Adriaenssen, D., & Johannessen, J. A. (2016). Tacit knowledge, organizational learning and innovation in organizations. *Problems and Perspectives in Management*, 14(3), 246–255. [https://doi.org/10.21511/ppm.14\(3-1\).2016.11](https://doi.org/10.21511/ppm.14(3-1).2016.11)
- Toivanen, T., Mikkola, K., & Ruismäki, H. (2012). The Challenge of an Empty Space: Pedagogical and Multimodal Interaction in Drama Lessons. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 69, 2082–2091. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.16>